

Az elmaradt szembenézés

Molnár Judit: *Csendőrtiszt a Markóban. Ferenczy László csendőr-alezredes a népbíróság előtt*

(Budapest, Scolar – Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2014)

A holokauszt 70 évvel ezelőtti magyarországi történéseire emlékezünk 2014-ben. Számos könyv, kiadvány és kiállítás mutatja be 1944 tragikus valóságát, illetve próbálja megmagyarázni és megérteni a megmagyarázhatatlant és a megérthetlent. Talán még azt is gondolhatnánk, hogy most már aztán mindent, de legalábbis sok mindent tudunk és ismerünk az eseménysor históriájából, illetve utóéletéről.

Amikor azonban kezünkbe vesszük a Molnár Judit által szerkesztett, összeállított és bevezető tanulmánnyal ellátott *Csendőrtiszt a Markóban – Ferenczy László csendőr-alezredes a népbíróság előtt* című könyvét, akkor kénytelenek vagyunk önvizsgálatot tartani e téren. Hiszen Ferenczy László az ún. „deportáló trió” – vagy más néven a „három Laci” – egyike volt. A két belügyminisztériumi államtitkár, Baky László és Endre László mellett így őt terheli a legnagyobb felelősség az 1944-es magyarországi deportálások gyors és zökkenőmentes lebonyolításáért. Vagyis szerepének részletes leírása, a vele kapcsolatos, illetve róla készült források feltárása és elemzése kulcsfontosságúnak mondható.

A könyvet jegyző szegedi egyetemi docens számára nem ismeretlen legújabb könyvének műfaja, vagyis hogy az egykori kulcsszereplők háború utáni népbírósági pereiről tesz közzé forrásközlő köteteket. Szerzőtársával, Karsai Lászlóval együtt közölték már a Jaross Andor belügyminisztert és államtitkárait, Endre Lászlót és Baky Lászlót elítélő per iratait (*Az Endre-Baky-Jaross per*, Budapest, Cserépfalvi, 1994), illetve a Sztójay kormányt elmarasztaló per anyagát is (*A magyar Quisling-kormány – Sztójay Döme és társai a népbíróság előtt*, Budapest, 1956-os Kht., 2005). Vagyis, ha jól meggondoljuk, akkor a magyar zsidók deportálásban központi szerepet játszó figurák közül szinte már csak a magyar és a német szervek közötti összekötő tiszt, Ferenczy László csendőr-alezredes perét bemutató könyv hiányzott. Ilyenkor írja azt a recenzens, hogy a munka hiánypótló – s ez a könyv valóban az.

Maga a kötet két, jól elkülöníthető részből áll. Az elején egy igen tartalmas, több fejezetre tagolt bevezetőt olvashatunk, majd tucatnyi dokumentumot. Ezek nagy része 1945–46-ban keletkezett, de közölnek számos 1944-ben, a deportálások kapcsán keletkezett dokumentumot is. Majd mutatók és kislexikon segíti az olvasót. A kötet végén pedig jól összeállított fényképanyag található, és a korabeli sajtó Ferenczyvel kapcsolatos cikkeit böngészhetjük.

Randolph L. Braham professzor emeritus kedves bevezetői szavai és a szerző-szerkesztő köszönetnyilvánításai után ismerkedhet meg az olvasó a kötet egyetlen „hőisével”, Ferenczy Lászlóval. Az őt bemutató tanulmány in medias res kezdődik: 1945. október 26-án Budapestre megérkezett a háborús bűnösök negyedik csoportja, s a mintegy húsz ember közül az egyik Ferenczy volt. A szerző – nagyon ügyesen – már itt megpendít olyan kényes kérdést, hogy vajon a Ferenczyt kinevező Faragho Gábor nemhogy nem volt vádlott, hanem egyenesen miniszter volt ekkor... Hasonlóan fontos észrevétel, hogy 1945 februárja és 1946 februárja között, tehát alig egy esztendő alatt az Ideiglenes Kormány 106 háborús bűnös nevét tartalmazó listája miként bővíthetett 618 főre...

A szerző ezek után írja csak meg Ferenczy biográfiáját. Ez egy szépen felfelé ívelő karrier, amelyet nyilván semmilyen esemény vagy történés nem hátráltatott. Magyarország német megszállása előtti két év azonban kulcsfontosságúnak tűnik: Ferenczy ekkor a központi csendőrnnyomozó alosztály parancsnoka. Sejthetjük, hogy

ebbéli pozíciója már alkalmas volt arra is, hogy komolyabb kapcsolatokat építsen ki, illetve bizalmat teremtsen személye iránt. Másként nehezen magyarázható, hogy a németül nem tárgyalási szinten beszélő Ferenczy hogyan lehetett összekötő tiszt. Karrierje ugyan megbicsaklani látszott 1944 augusztusában, de a nyilas hatalomátvétel után újra visszanyerte régi önmagát. Az életrajz rövid, de velős.

Molnár Judit az életrajznál nagyobb terjedelemben elemezte azonban a Ferenczy ellen benyújtott vádiratot, illetve annak létrejöttét. Itt nem pusztán arról olvashatunk, hogy mi szerepelt a vádpontok közül, s azok az éppen hatályos népbírósi törvény melyik tényállásának feleltek meg. A szerző felhívja arra is az Olvasó figyelmét, hogy ekkor több per is zajlott párhuzamosan, és nem kevesen – köztük Ferenczy is – hol vádlottak, hol pedig tanúk is ekkortájt. Másrészt bemutatja, hogy a rendszer türelmetlen volt. Ugyanakkor Ambrus József népügyész is folyton sürgették, hogy minél előbb legyen meg a vádirat, minél előbb induljon meg a népbírósi per. Vagyis Ferenczy szerepével, annak fontosságával és – valljuk be – propagandacélra is könnyedén felhasználható perével már a korban is tisztában voltak.

Az elkészült vádirat alapján lezajlott per tárgyalása mellett talán a legizgalmasabb rész Ferenczy védekezésének leírása. Tulajdonképpen ez a fejezet világít rá legjobban Ferenczy jellemére. Védekezésében az ártatlan és egyszerű résztvevő toposza, akit csak sodortak az események, éppúgy megjelenik, mint a zsidómentő humanistáé, aki még az embermentő svéd diplomatáknak is segített, nem is szólva a Baky-féle puccskísérlet – ha egyáltalán volt ilyen – megakadályozásáról... Ellentmondásba keveredik akkor is, amikor arról beszél, hogy mikor tudta meg, hogy mi lesz az Auschwitzba deportált zsidók sorsa. Szerencsénkre Molnár Judit mindezeket összeszedte, kiemelte és aprólékosan, de lendületes stílusban elemezte.

Ferenczy működésének egyik legismertebb hivatali produktumai az ún. „Ferenczy-jelentések”. Lényegében ezen tizenhét darab írásbeli jelentésből tudjuk meg, hogy miként és hogyan, milyen ütemterv szerint deportálták a zsidókat. Érdemes megjegyezni, hogy a korabeli magyar adminisztráció is mennyi eufemisztikus kifejezést használt a gettósításra vagy éppen a deportálásra (például: „táborba való terelés”, „összeszedett zsidók”, „szállítmány”). Mintha nem is emberekről lenne szó...

Nem lehetett kérdés, hogy Ferenczyt elítéli-e a népbírósi bíróság, és ha igen, akkor milyen büntetést szab ki rá. Természetesen Ferenczy fellebbezett és védekezett, de mindhiába. 1946. május 31-én végrehajtották rajta a halálos ítéletet.

A Ferenczy-per megértéséhez elengedhetetlenül fontos Molnár Judit bevezető tanulmányának az a fejezete, amelyben a per forrásértékét vette górcső alá. Nem vitatja azt, ami már az első olvasatra is kiderül a dokumentumokból: Ferenczy hol hazudozik, hol pedig elkendőz... De mindezek mögött, összevetve más tanúvallomásokkal, mégiscsak kirajzolódik a magyar holokauszt története.

A kötet terjedelmének több mint 2/3-át teszik ki az alaposan jegyzetelt források. Megtaláljuk közöttük számos ismert és kevésbé ismert tanú vallomását, vagy éppen Ferenczy kihallgatási jegyzőkönyveit, tanúvallomásait. Olvashatjuk, miként hárítják át egymásra a felelősséget az egykori deportálók, miként emlékeznek – pontosabban, hogy nem tud semmit – Otto Winkelmann SS-Obergruppenführer. A két talán legérdekesebb vallomás Lulay Lászlóé és Faragho Gáboré. Előbbi a tolmácsa volt Ferenczynek, utóbbi a kinevezője. Lulay nem tudott semmit, de azért megvan a maga negatív véleménye egykori feletteséről. Faragho pedig ki sem akarta nevezni a csendőr-alezredest, aztán „valahogy” mégiscsak Ferenczy lett az összekötő tiszt. Ferenczy talán még az egykori Zsidó Tanács, illetve Gettó Tanács tagjainak vallomásaiban is bízott, akik azonban tisztában voltak pálfordulásaival, kétszínűségével, kegyetlenségével, és egy mindenáron és minden körülmények között deportálni akaró csendőrtiszttel találkoztak.

Molnár Judit nem akart ítéletet mondani Ferenczy felett. Azt megtették 1946-ban, s talán megtette az is, aki elolvasta a könyvet. Molnár Judit pusztán dokumentumok segítségével, de alapos forráskritikával próbálta meg megrajzolni a „magyar Eichmann” pályaképét, és ez sikerült is neki.